

Tomasz RATAJCZAK

Rozprawy humanistyczne w *Sprawozdaniach Szkolnych* wadowickiego Gimnazjum. Rekonesans.

Na wstępie okreśmy tematykę niniejszych rozważań. Ponieważ za ich podstawę posłużyły mi *Sprawozdania szkolne* jednego z dawnych gimnazjów Galicji zachodniej, a mianowicie wadowickiego, wywód ów rozpoczynają uwagi ogólne na temat wspomnianych w tytule artykułu dokumentów. Następnie omawiana jest ich zawartość, co nie oznacza, że odnajdziemy tu szczegółową analizę treści tychże druków (swą uwagę skupiam na *Sprawozdaniach* ogłoszonych drukiem), a więc wszystkich, spośród zamieszczonych na ich łamach, rozpraw naukowych autorstwa miejscowych nauczycieli, jak i skreślonych (czytaj: podpisanych) dyrektorską ręką relacji z działalności zakładu w danym roku szkolnym (materiały te miały charakter wydawnictwa periodycznego, ukazującego się w czasie wakacji letnich). Wręcz przeciwnie – z racji moich zainteresowań oraz kompetencji poniższe dociekania oscylują wokół pojedynczych tekstów specjalistycznych, szczególnie bliskich filologowi, a w każdym razie humaniście, zupełnie natomiast pomijają – raczej ubogie w aktualne po dziś dzień uogólnienia – prace z zakresu nauk ścisłych i przyrodniczych; w przypadku zaś tzw. „części urzędowych” omawianych archiwaliów zaledwie ograniczają się do – nazwijmy to – zasygnalizowania ich obecności¹.

Zwracając w ten sposób uwagę na gimnazjalną tradycję wydawniczą na terenach byłego zaboru austriackiego staram się podsunąć pomysł dzisiejszym reorganizatorom szkolnictwa polskiego wznowienia naukowej działalności szkoły średniej (oczywiście w nowej i zmodyfikowanej formie), co niewątpliwie mogłoby się przyczynić do intelektualnego rozbudzenia nauczycieli, a już na pewno podniosłoby rangę i prestiż współczesnego szkolnictwa, jakby nie we wszystkich aspektach zreformowanego².

---

¹ W pewnym stopniu streszczeniem tych ostatnich są dwie, według mnie znakomite książki Gustawa Studnickiego: *Pierwsza wśród równych. Dzieje Gimnazjum i Liceum w Wadowicach* (Wadowice 1991) oraz *Zarys dziejów oświaty i szkolnictwa w Wadowicach* (Wadowice 1996). O ile pierwsza z wymienionych publikacji jest obszerną monografią poświęconą wadowickiemu gimnazjum, przekształconemu później w liceum ogólnokształcące, ze szczególnym uwzględnieniem jego roli oraz miejsca w systemie szkół średnich dawniej i dziś, o tyle druga pozycja dotyczy szkolnictwa zarówno elementarnego, jak i ponadpodstawowego miasta Wadowic. Prace te swą wiedzę opierają między innymi na gimnazjalnych sprawozdaniach z XIX i XX w., korzystają więc z bogactwa zamieszczonych w nich materiałów źródłowych, niezbędnych do odtworzenia dziejów ustroju szkolnego oraz historii oświaty i wychowania na terenie dawnych Wadowic.

² Podobny postulat wysunął przeszło 25 lat temu S. Frycie w rozprawie *Sprawozdania szkolne polskich gimnazjów w Galicji*, w: *Z tradycji kulturalnych Rzeszowa i Rzeszowszczyzny*, Rzeszów 1966, s. 285.

* * *

„Sprawozdania szkolne” – nazywane czasami „programami szkolnymi” – wydawano na terenie całej monarchii austro-węgierskiej, a także we wszystkich krajach niemieckich. W przypadku Austro-Węgier, a więc również Galicji, ich publikowanie zapoczątkował dekret cesarsko-królewskiego Ministerstwa Oświaty z dnia 31 grudnia 1850 r., na mocy którego dyrekcje ówczesnych gimnazjów wyższych (później również gimnazjów niższych oraz szkół realnych) zobowiązano do ogłaszania drukiem szczegółowych relacji z przebiegu działalności dydaktycznej oraz wychowawczej w danym roku szkolnym³. Relacje te, poprzedzone zazwyczaj jedną bądź dwiema rozprawami naukowymi⁴, wnikliwie informowały o stanie organizacyjnym placówki, zawierały więc: a) spisy profesorów wraz z przydzielonymi im przedmiotami, godzinami lekcyjnymi oraz klasami; b) obowiązujący w ciągu roku plan nauczania wraz z wykazem lektur, podręczników, tematów prac pisemnych i maturalnych; c) informacje o nowo zakupionych pomocach naukowych oraz o aktualnym stanie księgozbioru szkoły; d) kronikę, w której informowano między innymi o pracy kulturalno-oświatowej na terenie zakładu, jego kołach naukowych, organizacjach młodzieżowych; e) dane o uczącej się w szkole młodzieży i jej wynikach w nauce; wreszcie – f) rozporządzenia władz oświatowych oraz ważniejsze ogłoszenia dyrekcji szkoły.

Tematyka wspomnianych wywodów specjalistycznych również była obszerna, to znaczy obejmowała stosunkowo różnorodny wachlarz zagadnień z rozmaitych dziedzin wiedzy, a tym samym zdradzała wysoki poziom intelektualny ich autorów – niekoniecznie będących wykładowcami renomowanych wówczas szkół, na przykład lwowskich bądź krakowskich, gdyż odkrywczymi spostrzeżeniami potrafili zaskoczyć nauczyciele także „zaściankowi”, co niniejszym staram się udowodnić.

* * *

Jak wiadomo, pierwsze próby utworzenia w Wadowicach szkoły średniej poczyniono w latach 30. XIX w.⁵, jednak na otwarcie w tym mieście gimnazjum władze austriackie zezwoliły dopiero w roku 1866. Powstała wówczas placówka była c.k. niższym gimnazjum humanistycznym

---

³ *Ibidem*, s. 272; A. Horbowski, *Sprawozdania szkolne gimnazjów galicyjskich*, w: *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 3: *Nauka i oświata*, red. A. Meissner i J. Wyrozumski, Rzeszów 1995, s. 211.

⁴ Ilość zamieszczonych w programie prac naukowych uzależniona była od finansów placówki, a także od – z góry zaplanowanej – objętości druku. W zależności od prowincji i kraju dawnej monarchii wspomniane rozprawy publikowano w języku niemieckim, węgierskim, czeskim bądź polskim, a więc w języku wykładowym danego gimnazjum. Na wydanie programu nie zawierającego tekstu naukowego dyrekcja zakładu musiała uzyskać zezwolenie odpowiednich władz oświatowych (zob. S. Frycie, *op.cit.*, s. 273).

⁵ Informacje na temat gimnazjum w Wadowicach zawdzięczam przywołanym już pracom G. Studnickiego.

– osiemnastym, jeśli chodzi o szkoły tego typu na terenie zaboru austriackiego, zaledwie pierwszym, gdy mamy na myśli zachodnie obszary Galicji (sic!)⁶. Przez długi czas zasięg terytorialny wadowickiego gimnazjum (później c.k. realnego i wyższego, następnie c.k. wyższego humanistycznego, a w latach 1918-1938 państwowego neoklasycznego męskiego) był więc znaczny i obejmował obszar od Podhala do Wisły, okolice dzisiejszego Bielska-Białej, Żywca, Oświęcimia, Skawiny i Myślenic. Oczywiście, w miarę powstawania nowych zakładów (w roku 1913 działało już w Galicji przeszło 200 szkół średnich), ulegał on stopniowemu zawężaniu, ale niemal do wybuchu II wojny światowej procent uczęszczających do wspomnianej szkoły uczniów spoza powiatu wadowickiego utrzymywał się na wysokim poziomie. Wpływ na taki stan rzeczy miała zdobyta przez gimnazjum renoma; wysoką ocenę szkoły potwierdzały zaś między innymi osiągnięcia naukowe ówczesnych profesorów. W aktach gimnazjalnych odnotowano, iż dla wielu z nich praca w gimnazjum była początkowym etapem tzw. kariery naukowej. Spośród nich kilku przecież współpracowało bądź to z wyższymi uczelniami, bądź też było członkami działających wówczas towarzystw naukowych, a drogę do tych środowisk torowało im zapewne publikowanie na łamach cyklicznie ukazujących się *Sprawozdań* własnych dysertacji teoretycznych⁷.

Pierwsze z omawianych tu *Sprawozdań Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Wadowicach...* opublikowano w roku 1876, a więc dziesięć lat po powstaniu szkoły, natomiast ostatnie w roku 1921 (za rok szkolny 1919/20 opracowano jedynie niekompletny rękopis). Od chwili ukazania się ostatniego z wydrukowanych tekstów dyrekcja szkoły swoje relacje przygotowywała w formie rękopisu (w tej postaci zachowały się akta z lat: 1921/22, 1922/23, 1926/27) bądź maszynopisu (odnaleziono dokumenty za lata: 1927/28 – 1935/36 oraz za rok 1937/38)⁸.

Spośród 44 ogłoszonych drukiem *Sprawozdań* (ich wykaz zamieszczam w *Aneksie*) większość wyszło spod pras miejscowej drukarni⁹ (35 tytułów). Reszta światło dzienne ujrziała

⁶ *Tak mała ich liczba* – pisze J. Dybiec (*Finansowanie nauki i oświaty w Galicji: 1860-1918*, Kraków 1979, s. 19) – odzwierciedlała tendencje polityki austriackiej, zmierzającej do hamowania rozwoju cywilizacyjnego i gospodarczego kraju. Nadanie Galicji autonomii nie od razu wpłynęło w sposób widoczny na przyrost gimnazjów. Nakłady na nie były zbyt małe. Tę politykę Wiednia wobec galicyjskiego szkolnictwa średniego odzwierciedlało również notoryczne odrzucanie wniosków o założenie kolejnych gimnazjów (ibidem). Por. idem, *Życie naukowe w Galicji doby autonomicznej*, w: *Galicja i jej...*, op. cit., s. 41.

⁷ Z dzisiejszego punktu widzenia wydawać by się to mogło wręcz niemożliwe, ale – jak zauważa J. Kolbuszewski (*Rozprawy polonistyczne w sprawozdaniach gimnazjów galicyjskich. Rekonesans badawczy*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” nr 633, Wrocław 1983, s. 108) – *Dziewiętnastowieczna specyfika obiegu tekstów naukowych to miała do siebie, że miejsce druku rzadko kiedy stanowiło czynnik o charakterze taksonomizującym. Po prostu: bardziej liczył się sam fakt druku, niż jego miejsce!*

⁸ Obecnie są one przechowywane m. in. w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich PAN we Wrocławiu, w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie oraz w Zespole Szkół Ogólnokształcących im. Marcina Wadowity w Wadowicach.

⁹ Mowa o zakładzie drukarskim należącym do rodziny Foltynów *vel* Foltinów. Więcej informacji na ten temat podaje m. in. w artykule *Wadowickie drukarstwo w XIX i pierwszej połowie XX wieku*, „Roczniki Biblioteczne” R. XLIV: 2000 (w druku).

w Krakowie (w drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego – 3 tytuły; w drukarni W. L. Anczyca i Spółki – 1 tytuł) bądź we lwowskiej Drukarni Związkowej (5 tytułów). Niemal każde z nich zawiera specjalistyczną rozprawę, wśród których znaczące miejsce zajmują prace reprezentujące nauki humanistyczne – bez wątpienia kształtujące profil gimnazjum od chwili jego założenia.

Część z anonsowanych wyżej prac to teksty z zakresu historii. Bodaj najważniejszym z nich jest pierwsza w dziejach próba przełożenia na język polski, a druga na język słowiański (w roku 1893 pojawiło się rosyjskie tłumaczenie) *Konstytucji Ateńskiej Arystotelesa*¹⁰.

Najpierw zamieszczono ją w gimnazjalnym sprawozdaniu z roku 1894¹¹. Gdy popularność przekładu przerosła oczekiwania między innymi Józefa Wierzbickiego, autora polskiej wersji *Konstytucji*, zdecydowano się na powtórne jej wydanie – co prawda w tej samej oficynie (mam na myśli wadowicką drukarnię Foltynów), ale w zmienionej oprawie (tym razem w postaci samodzielnego wydawnictwa książkowego) i za pieniądze osoby prywatnej – tłumacza, który w przedmowie do drugiego wydania Arystotelesowskiego tekstu napisał: *Główną pobudką, która spowodowała [- -] do podjęcia tej pracy, [a mianowicie przekładu] było przede wszystkim życzenie Jego Magnificencji p. Rektora L. Ćwiklińskiego*”, według słów którego, ta nowo odkryta pozycja ma „niezmierną wagę dla badacza dziejów, filologa lub też prawnika-teoretyka”¹². Nie należało więc zwlekać z jej przetłumaczeniem na język ojczysty. A mając na uwadze fakt, iż poszczególne egzemplarze zamieszczonej w szkolnym dokumencie *Konstytucji* rozpowszechniano – zgodnie zresztą z ówczesnym zwyczajem – nie za pośrednictwem handlu księgarskiego, lecz na drodze wymiany międzygimnazjalnej¹³, nie należało hamować jeszcze szerszego jej rozpropagowania.

Kolejnymi pracami z tej dziedziny były teksty *stricte* naukowe, zapewne cieszące się mniejszym zainteresowaniem od poprzedniego (często bowiem swą tematyką służyły jedynie macierzystemu zakładowi), ale w równym stopniu zaskakujące niezwykłą sumiennością i odpowiedzialnością ich autorów, jakby próbujących nadbudowywać treści dodatkowe nad te, które uczniowie poznawali z podręczników i przebiegu procesu dydaktycznego. Mam tu na myśli bogaty w przypisy i literaturę przedmiotu artykuł Kazimierza Gruenberga (Grünberga) *Wybór Władysława III Warneńczyka na tron węgierski w r. 1440* (1881), a także – sporządzony ręką Antoniego

¹⁰ Wymieniając tytuły kolejnych tekstów specjalistycznych zachowuję ich oryginalną pisownię, a w nawiasie zaznaczam rok wydania zawierających je *Sprawozdań*.

¹¹ Wspominam o tym w artykule *Zawartość i cechy wydawnicze publikacji wydanych przez Foltynów z Wadowic w latach 1867-1896*, w: *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. IV, red. J. Jarowiecki, Kraków 1999, s. 176 (jego nieco zmienioną wersję, wzbogaconą ilustracjami, zamieszczono pod tytułem *Charakterystyka formalno-rzeczowa repertuaru wydawniczego Foltynów w pierwszym numerze „Wadovian. Przeglądu historyczno-kulturalnego” z roku 1998*, s. 5-13). Kolejną z przywołanych tu rozpraw, a wspomnianych w wymienionych powyżej tekstach jest *Żywot Kaspra (Melchiora) Leliwity Miaskowskiego* autorstwa Józefa Wierzbickiego, zamieszczony w *Sprawozdaniu* za rok 1893.

¹² J. Wierzbicki, *Wstępne słowo*, w: *Arystoteles, Konstytucja Ateńska*, Wadowice 1894, s. 4.

¹³ O kolportażu sprawozdań gimnazjalnych wspomina m. in. S. Frycie (*op.cit.*, s. 278).

Karbowiaka z okazji jubileuszu 25-lecia istnienia szkoły – szkic zatytułowany *Przegląd dziejów c.k. gimnazjum wadowickiego* (1892)¹⁴.

Nie mniej ciekawe i do chwili obecnej wartościowe ustalenia zawierają dysertacje Teofila Klimy: *Akta do konfederacji r. 1768 województwa krakowskiego, a zwłaszcza księstw oświęcimskiego i zatorskiego* (1903), w których analizowana jest rola, jaką odegrały podczas trwania konfederacji barskiej wskazane w tytule rozprawy księstwa ze szczególnym uwzględnieniem nastrojów panujących w Wadowicach; referat *Przywileje i statuta cechów wadowickich* (1904); wreszcie – studium *Wadowice. Z przeszłości miasta. Organizacja miejska i sądownictwo od 1550 – 1784 r.* (1905-1907) oraz opublikowane trzy lata później *Materyały do budownictwa drewnianego* (1910).

Z wymienionych wyżej tytułów najobszerniejszym jest trzyczęściowa monografia „miasteczka Jego Królewskiej Mości” – Wadowic. Znaleźć w niej można zarówno informacje na temat początków nadskawińskiego grodu, jego praw i przywilejów, a także – najprawdopodobniej pierwszy raz w dziejach – omówienie zachowanych na ten temat dokumentów źródłowych, np. przekazów Długosza, ksiąg miejskich, ławniczych i tzw. landwójtowskich.

Kolejnymi pracami z tego samego zakresu jest puszczony w obieg z myślą o młodzieży szkolnej wykład Stanisława Rzepińskiego *Przechadzki po starożytnem Carnutum* (1896) i – adresowany do szerszej publiczności – przyczynek autorstwa W. Hecka: *Archiwum miejskie w Wadowicach* (1889). Jak przyznaje autor pierwszego z wymienionych tekstów, napisano go na podstawie najlepszych źródeł i w oparciu o najnowsze ustalenia, a wszystko po to, by pogłębiona i uplastyczniona w nim kwestia powstania i rozwoju jednego z dawnych miast rzymskich stała się pomocna nie tylko przy szkolnej lekturze starożytnych klasyków, ale również na lekcjach historii¹⁵. Artykuł drugi miał inne zadanie. Otóż ukazując bogactwo archiwalnych zasobów Wadowic, pełnił rolę swego rodzaju wskazówki co do rodzaju poszukiwań badawczych, możliwych do przeprowadzenia dzięki przechowywanym nad Skawą zbiorom.

W równym stopniu bogato reprezentowanym działem w wadowickich *Sprawozdaniach szkolnych* są zagadnienia właściwe literaturoznawstwu i językoznawstwu.

Wśród prac historycznoliterackich wymienić należy: *Żywot Kaspra (Melchiora) Leliwity Miaskowskiego* Józefa Wierzbickiego (1893); *Kilka słów o życiu i pismach Roberta Inesa, tudzież*

¹⁴ Według Studnickiego (*Pierwsza...*, *op. cit.*, s. 6) pracę Karbowiaka cechują jednak liczne błędy merytoryczne, których wykrycie możliwe było dopiero po latach. Być może wynikają one z nieuważnie przeprowadzonej korekty. Być może ich przyczyną był pośpiech już na etapie kreślenia tekstu i towarzyszące mu problemy w gromadzeniu materiałów, do czego przyznaje się sam autor. Zob. A. Karbowiak, *Przegląd dziejów...*, w: *Sprawozdanie Dyrekcji... za rok szkolny 1892*, Wadowice 1892, s. 3.

¹⁵ S. Rzepiński, *Przechadzki po...*, w: *Sprawozdanie Dyrekcji... za rok szkolny 1896*, Wadowice 1896, s. 3 i 5. Przywołane Carnutum położone było w pobliżu dziewiętnastowiecznego Wiednia, a dokładnie na terenach ówczesnego Deutsch-Altenburga.

rozbiór i ocenę jego panegiryku „Wanda” autorstwa Stanisława Rzepińskiego (1895); napisany w języku niemieckim tekst Ernesta Farnika *Über Goethes Navsikaa* (1901); *Stosunek Zachariasza Wenera do literatury polskiej z uwzględnieniem „Wandy” Wężyka* Michała Magiery (1902); *O wpływie niemieckim na twórczość Słowackiego uwag kilka* Maksa Bienenstocka (1909); *Kilka słów w sprawie Słowackiego i jego stanowiska w społeczeństwie polskim* sygnowanych nazwiskiem Stanisława Matuszewskiego (1909) i – przerwany w połowie – esej Władysława Kilińskiego *Wyspiański a polska myśl porozbiorowa* (1914)¹⁶.

Lingwistykę reprezentują co najmniej dwa teksty. Jednym z nich jest skreślony w roku 1877 przez Władysława Kosińskiego artykuł zatytułowany *Porównawcze zestawienie niektórych właściwości języka ludowego zachodniej Galicyi ze staropolskim językiem*, a kolejnym – praca Ignacego Steina *Przeczenie „nie” „ni” w języku staropolskim* (1900).

Powróćmy do tekstów literaturoznawczych, a mianowicie do pierwszego z nich.

Otóż jest w nim mowa o żyjącym i tworzącym na przełomie XVI i XVII w. Kasprze Miaskowskim, którego – jak zaznacza autor rozprawy – współczesny mu „Szczęsny Herburt, starosta mościski i wiszeński [- -], człowiek jak na swój czas uczony i poważny, w przedmowie do swej rozprawki [*Gadka Hryca Fortuny z Cnotą*] przenosi [- -] nad wielkiego jego poprzednika, Jana Kochanowskiego, i nad Reja¹⁷. Wierzbicki, nie chcąc pozostawić bez pokrycia słów zaczerpniętych z mało znanego, a wspomnianego w *Historii literatury polskiej* Michała Wiszniweskiego tekstu Herbuta, dokonuje krytycznego przeglądu dostępnych na temat Miaskowskiego źródeł. Na ich podstawie przybliży osobę i dzieła tego renesansowego twórcy, czyniąc z dostępnych sobie, aczkolwiek fragmentarycznych i nie zawsze dokładnych informacji, jedną całość o przejrzystym i ciekawym wywodzie, przeplatany fragmentami co jakiś czas przywoływanymi utworów.

W podobny sposób napisano większość z wymienionych wyżej prac historycznoliterackich, to znaczy posłużono się w nich – patrząc z punktu widzenia metodologicznego – pozytywistycznym kultem faktu, co jest zrozumiałe z racji, po pierwsze, ich biografistycznego charakteru, po drugie – zawartości, na którą złożyły się przeróżne, bardzo często nigdzie do tej pory nie publikowane materiały do życia i twórczości poszczególnych pisarzy.

Spośród wspomnianych już wywodów językoznawczych na szczególną uwagę zasługuje rozprawa poruszająca zagadnienia dotyczące gwary zachodniogalicyskiej. Jej autor swoje

---

¹⁶ W wydrukowaniu drugiej części tegoż wyvodu przeszkodziła zapewne austriacka cenzura, następnie zawierucha I wojny światowej i – zapoczątkowana nią – zasłużona kariera wojskowa autora, który pokonując poszczególne szczeble „mundurowej hierarchii”, począwszy od stopnia szeregowego w Legionach po stopień pułkownika dyplomowanego w siłach zbrojnych niepodległej już Polski, ostatecznie zaniechał badań literaturoznawczych (zob. *Polski Słownik Biograficzny*, t. XII, Wrocław 1967, s. 455-456).

¹⁷ J. L. Wierzbicki, *Żywot Kaspra (Melchiora) Leliwity Miaskowskiego*, Wadowice 1893, s. 5.

zainteresowania dialektologiczne rozwinął właśnie w Wadowicach, gdzie – będąc profesorem gimnazjalnym prowadzącym również szkolną bibliotekę – miał okazję do stałego kontaktu z uczniami rekrutującymi się przecież z licznych wiosek rozrzuconych po Galicji zachodniej. To właśnie dzięki młodzieży gimnazjalnej udało się Kosińskiemu wynotować sporo prowincjonalizmów, a na ich podstawie napisać pracę niezwykle, bo zaskakującą dobrym przygotowaniem filologicznym i bardzo dobrą znajomością gwar beskidzkich¹⁸.

Prócz zagadnień historycznych, historycznoliterackich i lingwistycznych *Sprawozdania szkolne* wadowickiego gimnazjum zapewniały wiedzę z pogranicza bibliotekoznawstwa (mam tu na myśli opublikowany w latach 1898-1899 dwuczęściowy *Wykaz książek znajdujących się w bibliotece nauczycielskiej* Michała Frąckiewicza); nauk pedagogicznych, a dokładnie rzecz ujmując dydaktyki literatury klasycznej (np. Dymitra Czechowskiego *Kilka uwag o zasadach, których przestrzegać należy przy czytaniu autorów klasycznych* z roku 1891); wreszcie – filozoficznych, przykładem których może być rozprawa Juliana Lizaka zatytułowana *O znaczeniu przeczenia w rozwoju wiedzy ludzkiej* (1886).

* * *

Kończąc niniejsze rozważania pragnę podziękować Dyrekcji Liceum Ogólnokształcącego im. Marcina Wadowity w Wadowicach za umożliwienie mi dostępu do omówionych wyżej archiwaliów.

Tomasz Ratajczak jest asystentem w Wyższej Szkole w Zielonej Górze

---

¹⁸ Jak zauważono w *Polskim Słowniku Biograficznym* (t. XIV, Wrocław 1969, s. 226), rozbudzone w Wadowicach zainteresowania dialektologiczne utorowały Kosińskiemu drogę najpierw do Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie (w poczet jej współpracowników wpisano Kosińskiego dnia 31 maja 1876 r.), następnie Komisji Językowej tej samej instytucji, wśród członków której autor przypominanej dziś rozprawy znalazł się 16 lutego 1878 r. Współpraca Kosińskiego z tą ostatnią zetknęła go bliżej z Lucjanem Malinowskim, ojcem dialektologii polskiej.

ANEKS

Zestaw chronologiczny *Sprawozdań szkolnych wadowickiego gimnazjum* (ogłoszonych drukiem)

1. *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. realnego i wyższego gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1876*, [treść:] 1. A. Graczyński, *Potęgi dwumianu*; 2. T. Stahlberger, *Część urzędowa*, nakł. funduszu szkolnego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1876, 8°, str. 69 (I).

2. *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. realnego i wyższego gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1877*, [treść:] 1. W. Kosiński, *Porównawcze zestawienie języka ludowego zachodniej Galicyi ze staropolskim językiem piśmiennym*; 2. [A. Krygowski], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1877, 8°, str. 56.

3. *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. realnego i wyższego gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1878*, [treść:] 1. T. Malinowski, *O mytach Platońskich*; 2. A. Krygowski, *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. Uniw. Jag., Kraków 1878, 8°, str. 78.

4. *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. realnego i wyższego gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1879*, [treść:] 1. T. Malinowski, *O mytach Platońskich* (dok.); 2. A. Krygowski, *Część urzędowa*, nakł. funduszu szkolnego, druk. Uniw. Jag., Kraków 1879, 8°, str. 74.

5. *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. realnego i wyższego gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1880*, [treść:] 1. W. Myjkowski, *Rozwiązanie dwóch zagadnień z geometryi analitycznej (o przecięciu się linii połowiących kąty trójkąta; o linii krzywej, otaczającej elipsę)*; 2. A. Krygowski, *Część urzędowa*, nakł. funduszu szkolnego, druk. Uniw. Jag., Kraków 1880, 8°, str. 51 i 1 tablica.

6. *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. realnego i wyższego gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1881*, [treść:] 1. K. Gruenberg, *Wybór Władysława III Warneńczyka na tron węgierski w r. 1440*; 2. A. Krygowski, *Część urzędowa*, nakł. funduszu szkolnego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1881, 8°, str. 74.

7. *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. wyższego gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1882*, [treść:] 1. S. Bednarski, *Dualis u Sofoklesa*; 2. [A. Krygowski], *Część urzędowa*, nakł. funduszu szkolnego,

druk. W. L. Anczyca i Sp., Kraków 1882, 8 większa, str. 74.

8. *Sprawozdanie dyrekcji c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1883*, [treść:]

1. W. Myjkowski, *Przyczynek do własności drobin, głównie na podstawie załamania promieni światła*; 2. A. Krygowski, *Część urzędowa*, nakł. funduszu szkolnego, druk. I Związkowa, Lwów 1883, 8°, str. 60 i 13 tabl.

9. *Sprawozdanie dyrekcji c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1884*, [treść:]

1. J. Lizak, *Sposób powtarzania matematyki w klasie VIII*; 2. [A. Krygowski], *Część urzędowa*, nakł. funduszu szkolnego, druk. I Związkowa, Lwów 1884, 8°, str. 61.

10. *Sprawozdanie dyrekcji c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1885*, [treść:]

1. L. Guńkiewicz, *Tabelaryczne zestawienie układu minerałów użytego w podręczniku szkolnym ze wstępem o systemach mineralogicznych w ogólności*; 2. [A. Krygowski], *Część urzędowa*, nakł. funduszu szkolnego, druk. I Związkowa, Lwów 1885, 8°, str. 47, z tabl. *in folio*.

11. *Sprawozdanie dyrekcji c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1886*, [treść:]

1. J. Lizak, *O znaczeniu przeczenia w rozwoju wiedzy ludzkiej*; 2. [A. Krygowski], *Część urzędowa*, nakł. funduszu szkolnego, druk. I Związkowa, Lwów 1886, 8°, str. 61.

12. *Sprawozdanie dyrekcji c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1887*, [treść:]

1. W. Majkowski, *Jaką linię zakresli cień punktu stałego, np. wierzchołek pionu, oświetlonego światłem słońca w ciągu dnia na płaszczyźnie poziomej*; 2. M. Frąckiewicz, *Część urzędowa*, nakł. funduszu szkolnego, druk. I Związkowa, Lwów 1887, 8°, str. 47, z tabl. litogr.

13. *Sprawozdanie dyrekcji c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1888*, [treść:]

1. L. Guńkiewicz, *O roślinach owadożernych i sposobie ich żywienia się*; 2. S. Arzt, *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1888, 8°, str. 80.

14. *Sprawozdanie dyrekcji c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1889*, [treść:]

1. W. Heck, *Archiwum miejskie w Wadowicach*; 2. S. Arzt, *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1889, 8°, str. 71.

15. *Sprawozdanie dyrekcji c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1890*, [treść:]

1. M. Frąckiewicz, *Spis przedmiotów pomieszczonych w sprawozdaniu galicyjskich szkół średnich po koniec roku 1889*; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1890, 8°, str. 89.

16. *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1891*, [treść:]
1. D. Czechowski, *Kilka uwag o zasadach, których przestrzegać należy przy czytaniu autorów klasycznych*; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1891, 8°, str. 75.

17. *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1892*, [treść:]
1. A. Karbowski, *Przegląd dziejów c.k. gimnazjum wadowickiego*; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1892, 8°, str. 93, z tabl. *in folio* i 2 tabl. litogr.

18. *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1893*, [treść:]
1. J. Wierzbicki, *Żywoć Kaspra (Melchiora) Leliwity Miaskowskiego*; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1893, 8°, str. 64.

19. *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1894*, [treść:]
1. Arystoteles, *Konstytucya ateńska*, z greckiego na język polski przełożył J. Wierzbicki;
2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, 8°, str. 95.

20. *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach, za rok szkolny 1895*, [treść:]
1. S. Rzepiński, *Kilka słów o życiu i pismach Roberta Inesa, tudzież rozbiór i ocena jego panegiryku „Wanda”*; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1895, 8°, str. 64.

21. *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1896*, [treść:]
1. S. Rzepiński, *Przechadzki po starożytnem Carnutum*; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1896, 8°, str. 64.

22. *Sprawozdanie dyrekcyi c. k. wyższego gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1897*, [treść:]
1. B. Grzanowski, *Rzecz o układzie mowy Demostenesa Περισ τεφλνου*; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1897, 8°, str. 63.

23. *Sprawozdanie dyrekcyi c. k. wyższego gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1898*, [treść:]
1. M. Frąckiewicz, *Wykaz książek znajdujących się w bibliotece nauczycielskiej*; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1898, 8°, str. 66.
24. *Sprawozdanie dyrekcyi c. k. wyższego gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1899*, [treść:]
1. M. Frąckiewicz, *Wykaz książek znajdujących się w bibliotece nauczycielskiej (c.d.)*; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1899, 8°, str. 58.
25. *Sprawozdanie dyrekcyi c. k. wyższego gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1900*, [treść:]
1. I. Stein, *Przeczenie: „nie” „ni” w języku staropolskim*; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1900, 8°, str. 58.
26. *Sprawozdanie dyrekcyi c. k. gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1901*, [treść:]
1. E. Farnik, *Über Goethes Navsikaa*; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1901, 8°, str. 51.
27. *Sprawozdanie dyrekcyi c. k. gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1902*, [treść:]
1. M. Magiera, *Stosunek Zacharyasza Wenera do literatury polskiej – z uwzględnieniem „Wandy” Wężyka*; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1902, 8°, str. 78.
28. *Sprawozdanie dyrekcyi c. k. gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1903*, [treść:]
1. T. Klima, *Akta do konfederacyi r. 1768 województwa krakowskiego, a zwłaszcza księstw oświęcimskiego i zatorskiego*; 2 [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu szkolnego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1903, 8°, str. 80.
29. *Sprawozdanie dyrekcyi c. k. gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1904*, [treść:]
1. T. Klima, *Przywileje i statuta cechów wadowickich*; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu szkolnego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1904, 8°, str. 88.
30. *Sprawozdanie dyrekcyi c. k. gimnazyum w Wadowicach za rok szkolny 1905*, [treść:]
1. T. Klima, *Wadowice. I Z przeszłości miasta. II Organizacya miejska i sądownictwo od 1550 – 1784 r.* [część 1]; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltyna, Wadowice 1905, 8°, str. 52.

31. *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1906*, [treść:]
1. W. Myjkowski, *Współczynnik rozszerzalności powietrza i wodoru*; T. Klima, *Wadowice. II Organizacja miejska i sądownictwo od 1550 – 1784 r.* [część 2]; 2. [S. Arzt], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltina, Wadowice 1906, 8°, str. 60.
32. *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1907*, [treść:]
1. T. Klima, *Wadowice. II Organizacja miejska i sądownictwo od 1550 – 1784 r.* [część 3];
2. [J. Zachemski], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltina, Wadowice 1907, 8°, str. 48.
33. *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szk. 1908*, [treść:] 1. P. Vogel, *Mineralogia w Polsce w w. XVI*; 2. [J. Dorodziński], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltina, Wadowice 1908, 8°, str. 71.
34. *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1909*, [treść:]
1. M. Bienenstock, *O wpływie niemieckim na twórczość Słowackiego uwag kilka (Schiller i Goethe)*; S. Matuszewski, *Kilka słów w sprawie Słowackiego i jego stanowiska w społeczeństwie polskim*; 2. [J. Dorodziński], *Część urzędowa*, nakł. dyrekcji c. k. gimnazjum, druk. F. Foltina [pod zarząd S. Starostki], Wadowice 1909, 8°, str. 113 i 2 nlb., 31 i 1nlb., 46.
35. *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1910*, [treść:]
1. T. Klima, *Materyały do budownictwa drewnianego*; 2. [J. Dorodziński], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltina, Wadowice 1910, 8°, str. 106.
36. *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1911/1912*, [treść:]
1. [b. a.] *Nauka języka łacińskiego w klasie I*; 2. [J. Dorodziński], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltina, Wadowice 1912, 8°, str. 58.
37. *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1912/1913*, [treść:]
1. [nie przygotowano na czas rozprawy naukowej]; 2. [J. Dorodziński], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltina, Wadowice 1913, 8°, str. 48.
38. *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1913/1914*, [treść:]

1. W. Kiliński, *Wypiański a polska myśl porozbiorowa* [część 1]; 2. [J. Dorodziński], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltina, Wadowice 1914, 8°, str. 93.

39. *Sprawozdanie dyrekcyi c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1914/1915*, [treść:]
1. [2 część rozprawy W. Kilińskiego pt. *Wypiański a polska myśl porozbiorowa* nie ukazała się na mocy rozporządzenia. c. k. Rady Szkolnej Krajowej z dnia 30 XII 1914]; 2. [J. Dorodziński], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltina, Wadowice 1915, 8°, str. 64.

40. *Sprawozdanie dyrekcyi c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1915/1916*, [treść:]
1. [b. a.] *Zakład podczas wojny*; 2. [J. Dorodziński], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltina, Wadowice 1916, 8°, str. 68.

41. *Sprawozdanie dyrekcyi c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1916/1917*, [treść:]
1. Nekrolog po śmierci cesarza Franciszka Józefa I; 2. [J. Dorodziński], *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltina, Wadowice 1917, 8°, str. 45.

42. *Sprawozdanie dyrekcyi c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1917/1918*, [treść:]
1. [J. Dorodziński] *Część urzędowa*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltina, Wadowice 1918, 8°, [niekompletne].

43. *Sprawozdanie dyrekcyi gimnazjum państwowego w Wadowicach za rok szkolny 1918/ 1919*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltina, Wadowice 1919, 8°, [niekompletne].

44. *Sprawozdanie dyrekcyi gimnazjum państwowego w Wadowicach za rok szkolny 1920/ 1921*, nakł. funduszu naukowego, druk. F. Foltina, Wadowice 1921, 8°, [niekompletne].